

2. Шумаєва С.П. Ретроспективний аналіз використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі шкіл і вищих навчальних закладів США. – Умань, 2007. – <http://edu.ukrsat.com/>.
3. Иванова С.Н. Модели пропедевтики информационной культуры начальной школы: зарубежный и отечественный опыт. – К., 2007.
4. Гриценко В.И. Применение компьютерных игр в учебном процессе общеобразовательной и профессиональной школы.– К., 1997.
5. Жебровський Б.М., Ломаковська Г.В. Інформатизація навчального процесу столиці: крок у ХХІ століття // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 4. – 1998.
6. Григорова К.В. Психолого-педагогические проблемы использования компьютерных игр (тезисы): Зб. научн. статей. – Выпуск II. – М., 2000.
7. Кардашов В.Н. Теоретические и методические основы художественно-творческого развития школьников: Монография/ Под ред. Н.А. Кушаева-Бердянск, 2000. – 160 с.
8. Співаковський О.В. Інформаційний простір і сучасні технології навчання (огляд)//Педагогічні науки: Зб. наук. статей. – Випуск III.– Херсон, 1998. – С. 167-174.
9. Рівкінд Ф.М. Використання сучасних інформаційних технологій у початковій школі.– 2007. – <http://edu.ukrsat.com>.
10. Сіпачова О., Глухова М. “Інформатика”. – 2008. – <http://www.pleyady.kiev.ua>.
11. Інформатика і навчальний процес: досвід Франції, США, Канади. Огляд. – 2008. – <http://edu.ukrsat.com>.

УДК 378.026 – 057.87

О.Г. Пиндик

СУЧАСНА СИСТЕМА ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ)

Сучасні вимоги до економічної підготовки та економічного мислення і грамотності населення виявили проблему відсутності якісної матеріально-технічної бази забезпечення цього процесу. Система підручникотворення вимагає суттєвого вдосконалення відповідно до психолого-педагогічних закономірностей передачі знань і формування умінь та навичок. Стаття визначає основні вимоги та структуру сучасного ефективного підручникотворення.

Modern requirements for economical training and economical thinking as well as economical literacy of modern population made clear the problem of absence high material and technical base of supplying this process. The system of textbook making requires high development according psychological and pedagogical laws of teaching and forming skills and habits. This article gives the main recommendations for rewriting modern text books.

Постановка проблеми. Перехід української економіки від командно-адміністративного типу до ринкової спричинив і необхідність формування економічного мислення та економічної культури широкої маси населення. Ті економічні процеси і реформи, що відбуваються у незалежній Україні, потребують високої економічної грамотності суспільства, а отже, і сучасна освіта належним чином повинна відреагувати на потреби суспільства. Починаючи з початкової економічної освіти, де робиться загальний екскурс домашньої економіки у ході проведення виховних годин і викладання інших дисциплін, курс загальної економіки, основ підприємницької діяльності продовжується у середній та старшій школах, фахові курси макроекономіки та економіки підприємств читаються у ВНЗ України. Отже, умови для формування економічного мислення створені і підтримуються сучасною шкільною та ВНЗ програмами. Проте постає проблема матеріально-технічного забезпечення та підтримки програм сучасними підручниками, адже в умовах реформування освіти згідно з Болонською декларацією, що передбачає

індивідуальний характер освіти і зменшення аудиторного спілкування вчителя – викладача зі слухачами, підручник (друкований чи електронний) займає чільне провідне місце. Отже, якість та кількість підручників мають велике значення для формування економічної грамотності населення.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз сучасних підручників економічного напрямку для фахових і нефахових спеціальностей показав велике скупчення неякісної економічної літератури, що не відповідають дидактичним закономірностям та принципам, процвітає плагіатство, не дивлячись на той факт, що проаналізовані нами навчальні посібники та підручники усі мають гриф МОН України. В сучасних міських, не кажучи вже про районі та сільські, школах відсутня необхідна кількість підручників з основ економіки (часто забезпечення такими підручниками займаються батьки, але один такий підручник коштує від 20 і вище грн., в середньому в одному класі може бути один – два підручники на клас, а бібліотека шкільна забезпечує тільки вчителів з цих дисциплін). Сучасна система підручникотворення регламентується не багатьма положеннями та вказівками МОН України, серед рецензентів таких підручників обов'язково є тільки доктори та кандидати економічних наук і немає жодного фахівця з педагогіки або психології, тобто як впливає на ефективність навчання даний підручник ми нічого сказати не можемо.

Метою даної статті є дослідження сучасного ринку підручникотворення з економіки, визначення проблем та умов вдосконалення системи підручникотворення, визначення основної структури та вимог до сучасного підручника, як основи для ефективної побудови процесу навчання.

Виклад основного матеріалу. За основу нашого дослідження були взяті навчальні посібники та підручники різних років видання, що рекомендовані МОН України для використання у середній школі та вузівському навчанні: Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є. Економічна кібернетика: Навч. посібн – К.: КНЕУ, 2005. – 231 с., Шваб Л.І. Економіка підприємств. Навч. посіб, 2006. – 584 с., Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посіб – К.: КНЕУ, 2001 – 240 с., Катренко А.В., Дослідження операцій. Підручник. Львів: 2004. – 549 с., Мочерний С.В., Устинко О.А. Основи економічної теорії: Навч. посіб. – 502 с., Тарнавська Н.П., Пушкар Р.М. Менеджмент: теорія і практика. Підручник для ВНЗ. – Тернопіль, 1997 – 456 с. тощо. Нами було проаналізовано 234 підручники і, як ми бачимо, усі вони представляють величезні праці в середньому 300-400 сторінок. На перший погляд український книжковий ринок може пишатись такою кількістю економічної літератури, отже, за умов дотримання оптимальної методики організації самостійної роботи, можна без остраху переходити на малу кількість аудиторного спілкування зі студентами. А чи дійсно ці всі підручники можуть створити основу для сучасного отримання знань, формування умінь та навичок українських учнів та студентів, яка якість цих підручників, чи усі вони відповідають дидактичним принципам та закономірностям, чи все ж таки вони несуть суто інформативну функцію. Виявляється, що лише один підручник із вищезгаданих відповідає нормі, всі решта лише викладають дисципліну, забуваючи про те, що на меті стоїть не виклад дисципліни, а підготовка та формування гармонійно розвиненої особистості до життя [1], хоча зовні структура ніби то витримується, але при ретельному розгляді, видно, що відбувається підміна педагогічних понять, наприклад, під контрольними завданнями мається на увазі лише теоретичні питання репродуктивного характеру.

Отже, в основі будь-якого підручника повинні бути закладені дидактичні закономірності та принципи, будь-який підручник повинен відповідати основним етапам процесу навчання, адже саме підручник має за мету замінити живе слово вчителя і лягти в основу самостійної позааудиторної підготовки учня (студента).

Внутрішнім стрижнем процесу навчання можна вважати мету навчального процесу. Суспільно вагомі цілі закладені вже в самому змісті навчання. Надалі вони реалізуються у викладанні і учінні цих двох найважливіших складових цілісної соціальної діяльності навчання. Через це ступінь усвідомлення суспільно вагомих цілей навчання викладачами і

студентами багато в чому визначається ефективністю їхньої спільної навчально-пізнавальної діяльності.

Мета і завдання навчання у вищій школі нерозривно пов'язані з метою навчання у середніх навчальних закладах. Загальноосвітні завдання ВНЗ спрямовані на досягнення загальної мети – гармонійного розвитку особистості притаманними для навчання засобами, а також засобами професійної підготовки молодих людей як майбутніх фахівців різноманітних галузей народного господарства. При цьому вирішуються завдання, спрямовані на оволодіння студентам не тільки змістом освіти, а й усіма основними елементами культури, а саме: 1) уже відомими людству знаннями про природу, суспільство, техніку і мислення; 2) досвідом застосування вже відомих способів діяльності, у тому числі й професійних; 3) досвідом творчої діяльності у розв'язанні нових проблем; 4) досвідом ставлення до навколишнього світу і людей.

Академік М.М. Семенов зазначає, що майбутні фахівці ще у ВНЗ мають набувати досвіду науково-технічної творчої роботи. На його думку, саме здатність студента до творчої роботи є визначальним критерієм ступеня підготовки молодого фахівця до роботи після закінчення ВНЗ.

Творче мислення передбачає вміння побачити, визначити і вирішити пізнавальне протиріччя, воно є необхідною передумовою розв'язання завдання в нестандартних умовах. Тут дуже важливо звернути увагу студентів на навчально-пізнавальне протиріччя, розкривши його роль у певних педагогічних умовах як рушійної сили навчального процесу.

Навчання в певному розумінні є пізнання, багато в чому подібне до процесу наукового пізнання. Для навчального процесу – так само, як і для наукового пізнання – вирішення діалектичних протиріч виступає рушійною силою його розвитку. Таким чином, у кожному параграфі (розділі) навчального підручника повинна бути чітко визначена *мета*. Не дарма М. Твен говорив: “Хто не знає, куди прямує, дуже здивується, якщо потрапить не туди”. Рушійні сили навчання у підручнику повинні виражатись через рішення навчальних суперечностей різного характеру. У навчальному процесі діє велика кількість таких протиріч, різних за характером і сферою дії. Наприклад, протиріччя об'єктивні і суб'єктивні, зовнішні і внутрішні, істотні та неістотні. Об'єктивний характер мають ті суперечності, котрі наявні в самому предметі, фактах і явищах пізнання. Суб'єктивний характер мають ті суперечності, які проявляються не в самому предметі, фактах і явищах пізнання, а в процесі пізнання. До них належать суперечності між науковими знаннями і життєвими уявленнями, наприклад, між наявним рівнем знань і вимогами вищого рівня; між наявними знаннями, вміннями і навичками; між знаннями і здатністю застосовувати їх до нових умов.

Внутрішні суперечності, наприклад, у системі мотиваційної сфери навчальної діяльності студентів (учнів) існують між метою діяльності студентів і невідповідними їй реальними цілями навчання; у системі операційного блоку навчально-пізнавальної діяльності – між складним навчальним завданням і наявним запасом способів (умінь і навичок) їх вирішення.

З урахуванням багатьох навчально-пізнавальних суперечностей у методиці висунута продуктивна ідея важливості визначення основного протиріччя процесу навчання (О.М.Данилов), відносно якого всі інші виступають як похідні: рушійною силою процесу навчання є протиріччя між здійсненням навчання через навчальні і практичні завдання відповідно до потреб суспільства і наявним рівнем знань, умінь і навичок, розумового розвитку тих, хто навчається.

Таким чином, підручник повинен відображати як зовнішню, так і внутрішню структуру навчання (постановка мети та завдань, активізація стимуляційно-мотиваційної сфери особистості, врахування змістового, операційно-діяльносного, контрольно-регулятивного, оціночно-результативного компонентів).

Оцінюючи відповідність навчального посібника сучасним вимогам та нормам процесу навчання, потрібно протестувати підручник на відповідність дидактичним принципам [2: 155]: *науковості* (яким чином представлена наукова термінологія, наскільки складними

мовленнєвими зворотами побудовані речення); **наочності** (чи містить опорні схеми кожний параграф, таблиці, діаграми, малюнки, узагальнюючі таблиці, ще Б. Наполеон казав: “Краще одна схема, а ніж тисяча слів”); **зв’язок теорії і практики** (ми викладаємо не дисципліну, а готуємо особистість до життя, а отже, повинна бути широка аргументація через життєві приклади, ситуації, конкретні об’єкти дослідження, результати власних досліджень); **свідомості та активності** (Л.М. Толстой справедливо відмічав, що знання тільки тоді знання, коли вони здобуті шляхом самостійної роботи особистої думки і цю думку продовжити словами Паскаля “Учень – це не посудина, яку потрібно наповнювати, а факел, який потрібно запалювати”); **міцності запам’ятовування** (цей принцип не повинен зводитись лише до контрольних питань теоретичного характеру, які у багатьох підручниках носять суто репродуктивний характер, в-першу чергу творчий та індивідуальний характер через диференційовані завдання обов’язкового практичного характеру); **доступності** (аналізуючи деякі підручники складалось враження, що написані вони не для учнів чи студентів, а для вчених які вже мають відповідну базу, звичайно, що таким підручником студент користуватись не буде, оскільки матеріал викладено занадто складно, не враховано перехід від простого до складного, від невідомого до невідомого); **систематичності і послідовності** (кожний наступний матеріал повинен бути пов’язаний з попереднім через актуалізацію опорних знань).

Таким чином, можна чітко визначити обов’язкові **структурні елементи** будь-якого навчального посібника або підручника [3: 125].:

1. Наявність послідовних інформаційних блоків (**модулів**), кожний з яких **закінчується контрольними завданнями**;
2. Вступ до кожного підрозділу (параграфу) з визначенням конкретної освітньої та розвиваючої мети (що студент повинен **знати і вміти**);
3. Визначення основних **ключових понять та термінів**;
4. Виклад матеріалу:
  - **мотивувати** і сформувати потреби вивчення даної теми через висвітлення конкретних життєвих прикладів, ситуацій, проблемні запитання (формування пізнавального інтересу);
  - використовувати **наочність** (виділяти головні думки іншим шрифтом, кольором, відокремлювати у вигляді таблиці, схеми, малюнку головну теорію або ідею);
  - кожний теоретичний блок ілюструвати **конкретними прикладами**, рішеннями задач, розрахунками, алгоритмами розв’язання;
  - **висновки** подавати у вигляді резюме, де показати наскільки освітня мета, яка поставлена на початку параграфа, була досягнута;
5. Після кожного параграфа повинні бути **контрольні запитання** (репродуктивного характеру на відтворення матеріалу, для встановлення зворотного зв’язку), **завдання для самостійного опрацювання** (рішення задач, ситуацій на основі алгоритмів рішень, що можна знайти у самому параграфі, для формування первинних вмінь та навичок – підручник повинен обов’язково містити ключі виконаних завдань, оскільки контроль на даному етапі виконує суто освітню функцію), **творчі завдання різного рівня** (нестандартні задачі, ситуації, мікродослідження тощо для закріплення сформованих умінь та навичок);
6. Кожний модуль підручника повинен закінчуватись **тестами закритого та відкритого типу**.

Блок **контрольно-регулятивного напрямку** у підручнику повинен займати такий самий обсяг як і подача нового матеріалу, адже етап контролю та корегування знань займає важливе місце як етап ефективного процесу навчання. Додатком до такого підручника можуть бути лише періодичні видання з фаху, про які студенти взагалі нічого не знають, а отже, у завданнях на самостійну роботу повинен бути блок вивчення періодичних видань з

чіткою вказівкою номера видання та назва статті, що відповідає темі. Інформативно-оцінчне або інформативно-опановуюче читання повинно стати частиною навчання також.

Висновки: Результати даного дослідження довели:

- необхідність залучення провідних методистів з педагогічною освітою до рецензування сучасних підручників будь-якого напрямку з метою визначення відповідності навчального видання дидактичним закономірностям та вимогам щодо побудови ефективного навчання в умовах переходу на Болонську систему освіти, адже знати предмет, ще не означає вміти його передати іншим, у даному випадку учням або студентам;
- необхідність більш ретельного рецензування з фаху, адже велика кількість підручників “близнюків” або підручники які містять псевдонауку;
- необхідність більш практичного підходу до створення посібників, які мали б вигляд робочих зошитів та збірників вправ з алгоритмами рішень;
- неможливість нехтування методикою викладання дисципліни (фахові дисципліни викладаються часто без належної психолого-педагогічної підготовки), адже вона є розділом загальної педагогіки, а педагогіка – це не просто теорія, а наука про засоби впливу на людей.

Вирішення зазначених проблем може стати предметом подальших досліджень науковців та педагогів-практиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 2-е вид. – 1999. – 350 с.
3. Конажевський Ю.А. Технология педагогического анализа учебно-воспитательного процесса. Часть 2. – М., 1997.
4. Подласый И. П. Как подготовить эффективный урок. – К., 1989.

УДК 371.134: 371.311.1

Т.А. Садова

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті визначено коло умов, які, на думку автора, сприятимуть реалізації особистісно орієнтованого підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців.

The range of the term are determined in the article, which in author's opinion will be promote the realization of the personal reference approach to the professionally pedagogical training of future specialists.

В останні роки зміни в характері навчання відбуваються у контексті глобальних освітніх тенденцій. Серед них виділимо орієнтацію навчання на особистість того, хто навчається, забезпечення можливостей його саморозвитку, самореалізації. Ця “мегатенденція” (за М.Кларінім) знаходить вираження в особистісно орієнтованому підході до навчання як принципу, на якому базуються сучасні інноваційні системи навчання і виховання.

Мета статті: з'ясувати умови, які, на нашу думку, сприятимуть реалізації особистісно орієнтованого підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців.

Головною метою інноваційної освіти є збереження і розвиток творчого потенціалу людини; розвиток тих здібностей особистості, які необхідні їй самій і суспільству; включення її у соціально-ціннісну активність; забезпечення можливостей ефективної